

A hazai gyermekgyógyászat megteremtője Schoepf-Merei Ágoston

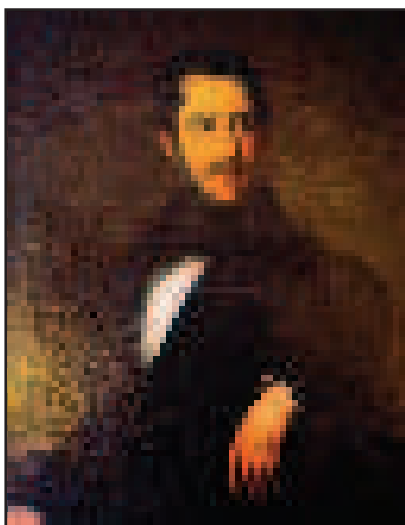
KAPRONCZAY KÁROLY

A „Helyünk szelleme”, a múlt év januárjában útjára indított sorozatunk szerkesztőségünk szűkebb környezetének természettudományial összefonódó emlékeiről ad képet.

A Puskin utcában, az ELTE Trefort-kertje mögött, emeletes épület látható, melynek oldalfalán emléktábla őrzi az első magyar gyermekkórháznak és alapítójának, *Schöpf-Merei Ágoston*nak, a hazai gyermekgyógyászat megteremtőjének emlékét. Az épület a nagy pesti (1838) árvíz után épült lakóház, amelynek egy részében a professzor (1839–1845 között) 12 beteg gyermek gyógyítására bérelt férőhelyet. Az utcát akkor Ötpacsirta utcának hívták, maga is itt élt, lakásának egyik szobájában volt a rendelője, itt foglalkozott tanítványaival is.

Schöpf-Merei Ágoston Győrben született 1804. szeptember 24-én. Apja molnármester volt, aki – a városi német polgárság legnagyobb erényét követve – gyermekeit taníttatta, így Ágoston fia – a győri előtanulmányok után – orvosi pályára lépett. Egy ideig tanult a közeli bécsi egyetemen is, orvosi oklevelét 1828-ban Padovában szerezte meg. Ezt követően majd hat esztendeig Bécsben gyakorló orvos volt, itt szerezte meg a kötelező sebészti szakképesítését is.

Az 1834. évi orvosképzési reform következtében a pesti egyetemen is „bevezették” a rendkívüli tanári intézményt, olyan tantárgyak esetében, amelyek még nem szerepeltek a tényleges tanrendben, de szükséges lehetett az orvosi gyakorlat szempontjából. Ilyen lett a diétetika, az orvostörténelem, az ortopédia. Ezt az új rendszert Bécsben is bevezették az orvosi karon, de Schöpf-Merei kezdettől fogva vagy ortopédiával, vagy gyermekgyógyászattal kívánt foglalkozni. Orvosi gyakorlatában sok volt a mozgásukban korlátozott vagy testi hibás gyermek, amely problémának az akkori orvosképzés nem szentelt nagy figyelmet. Amikor letelepedett Pesten, az orvosi karon ilyen szakok nem léteztek, így 1836-ban megpályázta a pesti egyetem orvostörténet rendkívüli tanár posztját. Tudta, hogy ez nem sok jövedelmet biztosít számára, így még ebben az évben megalapította Pesten az orto-

Schöpf-Merei Ágoston
(ismeretlen festő alkotása)

pédiai intézetet a Dohány utcában „A Pesti orthopaedi Prívát-Intézet a mirigykór s elgörbülések gyógyítására” névvel. Az épületet valahol a mai Madách Imre tér területén állhatott, amelyet 1838-ban a nevezetes téli árvíz romba döntött. Az épületet Schöpf-Merei Ágoston vásárolta, amit az intézet sajátos céljainak megfelelően átépíttetett. Kertjében különleges gyógytornához szükséges eszközök és felszerelések voltak. Az árvíz a kórház épületét teljesen szétrombolta, Schöpf-Merei feljegyzése szerint még építőanyagot sem volt érdemes a romokból kibányászni. Nem építette újjá, hanem egy esztendő múlva megalapította a Szegénysorú Gyermek Kórházat, a már említett Ötpacsirta utca 12. szám alatt épült bérház első emeletén 12 betegágygal. Később maga is beköltözött az épületbe, földszinti lakásának ebédlőjében, jobb időjárásor a kertben tartotta egyetemi előadásait, bár hallgatóinak száma mindig 10 fő lehetett. Nevéhez fűződik az első magyar nyelvű gyermekgyógyászati és orvostörténeti egyetemi jegyzet megírása is. Latin nyelvű 16 oldalas füzetében az ortopédiát a következőkben fogalmazta meg: „Figyelmemet azokra az eltorzulásokra irányoztam, melyek leggyakrabban támadják meg és csúfítják el a

gyöngye és ifjú testeket. „A sebészet feladatának ezek helyreállítását tartja, mind operációval, mind valamiféle segédeszközzel. Előtérbe helyezte a segédeszközökkel történő gyógytomát, így intézetében tomaeszközök és uszoda is volt. Arra törekedett, hogy sem a kórházi körülmények, sem a gyógyítás ne keltsen fájdalmat a betegeknek.

Már régi kórházában is elsősorban gyerekekkel foglalkozott. Kórházának nyomtatott évkönyvében több műtét leírását is találunk tőle, például egy két éves gyermeken végzett csontrezekcióét, amely során meghosszabbította a bicepsz inát, ami kilencven fokos tengelyeltéréssel gyógyult. A műtét 16 percig tartott, de operált dongalábat, néha kancsalságot, bár ezt nem tekintette intézete feladatának. Különböző fajtájú rögzítéseket ajánlott, fontosnak tartotta a gyógyulási folyamat közben végzett testgyakorlatokat, így az úszást. A gyermekkórház alapítását Kossuth Lajos és Széchenyi István is támogatta. E kórházban csak részben folytatta rehabilitáló ortopédiai tevékenységét, elsősorban gyermekbetegségek kezelésével foglalkozott. A gyermekkórházban a hazai gyermekgyógyászati iskola alapjait vetette meg. Legközvetlenebb munkatársa Bókai János volt, akinek sokoldalú tevékenysége révén Schöpf-Merei gyermekgyógyászati gondolatai valóban iskolává terebélyesedtek. 1842 júliusáig 3500 gyereket kezeltek itt, közülük 650 fekvő beteg volt. A nagy betegforgalom miatt ez a helyiség szűkölnék bizonyult, ezért 1845 nyarán a közeli Ósz utcában (a mai Szentkirályi utca) egy nagyobb épületrészt bérelt, ahol 30 betegágy elfért külön műtővel, rendelővel és egy olyan szobával, ahol a messziről érkezett édesanyák tudtak tartózkodni. Ő továbbra is az Ötpacsirta utcában lakott, illetve itt élt a segítségére álló személyzet is.

Az új kórházépületben is folytatta ortopédiai tevékenységét, sőt úttörő volt az altatás alkalmazásában is: 1847. február 9-én – Horváth Antal segédorvos segítségével – kipróbálta a kénéngenyként nevezett szerrel történő altatást. Ezt így írta le évkönyvében: „1847. február 9-én 4 éves fiúcska, nagyon makacs czombizomszabában szenvedvén, s 21 hónap óta sikertelenül orvosoltatván a pesti gyermekkórházban, miután pár percig a kénéngeny ter-

A Pesti Szegénygyermek-kórház (korabeli metszet)

hes léget lehelé, tökéletes tompa érzéketlenség jeleit nyilvánítá, főképp az által, hogy egyszerre feje mintegy lerogyott. A kisded szabadon senki által sem tartatva feküdt a műtőasztalon, számos nézőktől kömyezve, kik feszült szemekkel várták az eredményt. Ekkor a fehér izzóvasat hathatósan alkalmazván czombize fölött. Senki közülünk azon éles fájdalom alatt csak egy izommozgást sem látott rajta. Tüstént jeges borogatások alkalmaztattak. 3 percz után magához kezdett térni, de csak 6 percz után nyéré vissza tökéletes eszméletét. Ekkor már ágyába vissza volt helyezve...” Ezután már rendszeresen alkalmazta a bódítást, bár a Pesti Hírlap 1848. február 8-i számában felhívta a figyelmet a nem szakember által végzett altatás veszélyére.

Schöpf-Merei Ágoston nevéhez fűződik az orvostörténelem rendkívüli tantárgyként való oktatása a pesti egyetemen. Már az orvosi kar 1803-ban kezdeményezte az orvostörténeti tanszék felállítását, amit akkor a Helytartótanács nem engedélyezett. 1827-ben különbizottságot rendeltek ki az orvostörténelem oktatásának megvizsgálására, de (a lassú ügyintézés ellenére is), az orvostörténelem oktatását 1834-ben – külön díjazás nélkül – Schöpf-Merei Ágoston rendkívüli tanárra bízták. Beadványához részletes tervet is mellékelte, amely felölelte a medicina történetének teljes korszakait, megjelölte forrásait és azokat az alampunkákat, amiből az előadásokat megtartani kívánta. Az új szemléletű, úgynevezett oknyomozó orvostörténelemnek volt a híve.

Schöpf-Merei Ágoston 1835 őszén meghirdette előadásait, de már 1835 decemberében kérte a gyermekbetegségek c. tantárgy előadásának jogát, amiért szívesen feladta volna az orvostörténelmet. Lenhossék Mihály karigazgató mindegyik kérelmet támogatta, majd pedig az orvostörténelem meghagyásával – a kar döntését követve – ellenezte Schoepf-Merei később keltezett kérvényét. Schoepf-Merei 1843 őszi tanította az orvostörténelmet,

majd – az orvostanári kar ellenzése ellenére – lemondott a rendkívüli orvostörténeti tanár tisztségéről, önként abba hagyta az előadásait. Ezután valóban csak a gyermekgyógyászattal foglalkozott, minden figyelmét az Ótpacsirta utcai kórház fejlesztésére összpontosította: a bérelt épületet megvásárolta, helyébe saját költségen emeletes épületet emeltetett. Az új épület zárókövét Mária Dorottya főhercegnő, a nádor feleségének jelenlétében helyezték el. Az itt ápolott 8700 beteg betegségre épült az 1847-ben kiadott gyermekgyógyászati tankönyve, amelyet három kötetre tervezett, de csak az első kötete látott nyomdai napvilágot. Kísérletet tett egy gyermekgyógyászati folyóirat – Magyar sebészi évkönyvek a gyermekgyógyászat tükrében – elindítására, de néhány szám megjelentetése után – a közöny miatt – feladta terveit.

A márciusi forradalom hatására változtatni meg Schöpf Ágoston a nevét Schöpf-Meireire, az elsők között csatlakozott a honvédrorvosi karhoz, és mint kitűnő sebész, előbb a váci, majd a debreceni honvédkórházban lett főorvos. Amikor megalakult a magyar honvédség keretében az Olasz Légő, Schöpf-Merei Ágostont – törzsorvosi ranggal – az olasz katonai egységhez vezényelték. Mindvégig itt szolgált, majd Kossuth Lajos kíséretében Törökországba menekült. Hosszabb ideig tartózkodott Vidinben, a bécsi hadparancsnokság kiadatását kérte a török államtól. Nehéz helyzetben volt, mert menekülése közben meghalt a felesége, két fia vele volt, így nyugodtabb körülmények közé akart kerülni. Beléphetett volna a török hadseregbe, de akkor el kellett volna szakadni gyermekeitől. Az angol követ és két angol kollegájának (James Clark és Charles West) segítségével előbb Párizsba, majd Londonba távozott, végül Menchersterben telepedett le és kitűnő gyermekórházat alapított. Itt halt meg 1858-ban. Egykori kórházára épült a város nagy gyermekórháza, de a Schöpf-

Merei által alapított „ősi magot” nem olyan régen lebontották.

Mielőtt Schöpf-Merei távozott volna kórháza éléről, az egész intézményt id. Bókai János másodorvosra bízta, aki – nagy bánáttára – nem csatlakozhatott a honvédsereghez. Eredeti neve Bock volt, de 1849. május 21-e után, Budavár bevételét követő napokban Bókaira változtatta. Van egy anekdota: Bókai mielőtt eredeti családnevét megváltoztatta volna, sok barát és ismerős véleményét kikérte. Állítólag Jókai mondta Bókainak: „Én Jókai vagyok, Te legyél Bókai!”. A gyermekórház a szabadságharc idején alig működött, súlyos anyagi gondokkal küzdöttek, a szegény gyermekek költségeit fizető jótékonyági egyletek szinte megsemmisültek. 1849. május közepén, amikor a honvédsereg a Budai Várat ostromolta, Hentzi tábornok a védtelen Pest városát ágyúzta a Gellért-hegyről. A tüzérségi lövegek a Kerepesi úton (mai Rákóczi út) is nagy pusztítást végeztek, az Ősz utca sarkán (mai Szentkirályi utca) állt híres Mátyás-kávéházat is szétlőtték. Ennek közvetlen szomszédságában állt a gyermekórház, így Bókai János kénytelen volt a betegeket és az ápolónőket egy ismerőse városligeti kertés házába menekíteni. Itt maradtak Buda felszabadításáig. A visszaköltözés után a szegénygyermekórház vezetése Bókai Jánosra hárult, de a jó szakmai vezetés ellenére a nyomasztó pénzügyi helyzet nem egyszer a teljes megszűnéssel fenyegette az intézetet. Ez a válságos állapot 1852-ig tartott, amikor a Pesti Szegénygyermeket gondozó Nőegylet pénzügyi helyzete rendeződött, sőt Bókai János ügyes szervezésével, újabb adományokkal és támogatókkal gazdagodott a kórház fenntartása.

Ekkora már olyan igényes gyógyító munka folyt a gyermekórházban, hogy a rendelkezésre álló jótékonyági pénzek elégtelenek voltak, sőt a kiegészítés idején már külön állami segínyt kellett kérni.

Ismét Bókai János kiváló szervező munkájának lett köszönhető, hogy 1883-ra felépült az Üllői út – Gólya utca (ma Bókai János utca) – Tömő utca által határolt telken a 148 ágyas gyermekórház, amely Rudolf trónörökös feleségének nevét vette fel (Stefánia Szegénygyermek Kórház), amint a fenntartó Pesti Szegénygyermek Kórház-Egylet is tette ezt. Ez az Egylet a fenntartási költség felét-kétharmadát biztosította, az itt ápolott gyermekek száma állandóan 1200–1600 fő körül mozgott.

Az első világháború alatt a fenntartási pénzügyi alapok elértéktelenedtek, a kórház az állam kezelésébe került. A gyermekgyógyászat 1910-ben lett kötelező tantárgy az orvosképzésen, a klinika vezetője ifjabb Bókay János volt, így az épület lett a budapesti orvosi kar gyermekgyógyászati klinikája. Az egykor 12 ágyas Ótpacsirta utcai gyermekórház – kalandos történetekkel – a hazai gyermekgyógyászat fellegvárává vált. 8